

ДИДАКТИЧНІ МАТЕРІАЛИ

до фільму

«ОПЕРАЦІЯ «АРКТИКА»

Для роботи в рамках:

- **Кіноклубів**
- **Дискусійних клубів**
- **Позашкільних занять**
- **Навчального процесу**

«ОПЕРАЦІЯ «АРКТИКА» / «OPERASJON «ARKTIS» (2014)

КРАЇНА: Норвегія
ЖАНР: Пригодницький
ТРИВАЛІСТЬ: 87 хв.
РЕЖИСЕР: Грете Бьо-Ваал

Троє дітей випадково потрапляють на засніжений острів у льодовиках Арктики неподалік від Шпіцбергена. Аби вижити, їм

доводиться боротися з негодою, рятуватися від білих ведмедів та шукати їжу. Ніхто з дорослих, що лишилися на материку, не знає, де шукати дітей. Це справжня драматична боротьба за виживання, яку мають виграти дві дівчинки і хлопець.

СЮЖЕТ:

Сюжет фільму базується на романі норвезького дитячого письменника Лейфа Хамре (Leif Hamre). Фільм розпочинається із

сцени на віддаленому полярному острові. Через глобальне потепління життя двох полярних ведмежат під загрозою. Вони можуть померти від голоду, якщо море не замерзне. Адже тільки тоді їх стривожена мати матиме змогу дістатися до материка, де зможе вполювати здобич.

Тим часом у цивілізації дівчинка Джулі, її восьмирічний брат Сіндре та сестра Іда скаржаться матері на черговий переїзд до нового міста, та відсутність тата, який

повернеться з відрадження лише через 53 дні.

Діти йдуть до школи, де Сіндре потрапляє в бійку з хуліганом та отримує прочухана від старшого хлопчика, в той час як Джулі ігнорує прохання Іди допомогти братові. Захищаючись, Сіндре вдаряє хулігана палицею. Побоюючись наслідків, дітлахи тікають зі школи та потрапляють на вертолітний майданчик, що знаходився неподалік. Вважаючи, що гелікоптер, який от-от злетить, направляється до місця роботи їхнього тата, Іда і Сіндре ховаються на борту літака, змушуючи негативно налаштовану Джулію приєднатися до них. Коли гелікоптер сідає, діти сходять на землю, сподіваючись побачити тата, але виявляється, що вони на безлюдному острові. Вони намагаються повернутися на борт, проте екіпаж відлітає, залишаючи їх сам на сам з дикою природою.

У фільмі небезпечні ситуації чергуються з безтурботними моментами перепочинку. Навіть поступовий шлях, який діти приходять, аби зрозуміти серйозність їхнього становища подається з гумором. Діти прибувають на острів в темряві і шукаючи притулок від вітру і снігу, вони натрапляють на мисливську хатинку. Оскільки за вікном ніч, троє бешкетників вирішують перечекати до ранку, а потім піти до сусідів. Але коли Джулія

відкриває двері, її приголомшує вид: навколо величезний простір льоду, океану і хвіст грайливого кита.

Лінія про збентежених батьків, які шукають дітей зведена до мінімуму, зберігаючи акцент на ізольованому тріо, в якому Джулія стає заміною батькам. Безстрашність Сіндре та інтелект Іди гарантують, що всі троє беруть участь у процесі прийняття рішень - від розумних ходів і до майже фатальних невдач.

Явно негостинна віддаленість від цивілізації робить це місце захоплюючим для дитячої фантазії та кошмару (Зйомки відбувалися у Канаді і Норвезькому архіпелазі Шпіцберген у Північному Льодовитому океані).

Молоді актори надзвичайно професійні, вони вдало передають не тільки взаємне докучання братів і сестер, а й їх зростаюче занепокоєння, вразливість і солідарність, коли запаси продовольства починають закінчуватись, а люті погодні умови загрожують все більше і більше.

ПРО РЕЖИСЕРА:

Грете Бьо-Ваал має великий досвід у кіно- і телебізнесі. Вона брала участь у зйомках численних рекламних роликів, короткометражних фільмів і телевізійних драм. У тому числі в епізодах скандинавської найтривалішої мильної опери «Готель Цезар» («HotelCæsar»).

У 2013 Грете виступила режисером телевізійної драми «Hjerterått». У восьми серіях йдеться про дівчинку Аннелі та хлопчика Ісака. Проти волі Аннелі, вона із сім'єю переїжджає з великого міста Осло до сільської місцевості Каутокейно (Крайня Північі Норвегії). Там вона зустрічає Ісака, разом вони виявляють, що у селищі відбувається щось підозріле. Вони не можуть довіряти дорослим. Вже в цій роботі проявляється інтерес режисера до чарівної природи Скандинавії.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Кінокартина «Оперція «Арктика» захоплююча історія про мужність і відповідальність, становлення особистості та вміння виживати у надскладних умовах. «Операція «Арктика» відкриває глядачеві двері в казковий та водночас небезпечний світ Північного полярного кола, де юна Джулі серед льодяної пустелі бере на себе відповідальність за менших брата і сестру та робить все можливе задля їхнього порятунку. Стрічка зачіпає тематику *адаптації дітей у новому середовищі та колективі, взаємовідносин дітей у сім'ї, а також виживання в екстремальних умовах.*

Вживання в екстремальних умовах

Історія про трьох дещо безвідповідальних, але відчайдушних дітей ставить перед аудиторією досить серйозне запитання: «А що зробив би ти?» Потрапивши на Шпіцберген, діти знаходять хатинку, в якій є тепло, деякі запаси їжі та води. Нехай це здається досить простими умовами для виживання, але враховуючи, що історію рухають діти, не можливо не захоплюватися їхньою рішучістю, надією та дієвістю. Кожного

разу, коли трапляється чергова невдача, старша сестра не здається, а шукає все нові і нові виходи з ситуації: читає щоденник, щоб знайти підказки, які врятують, йде на полювання, намагається підключити приймач, захищає брата від ведмедя.

Аби вижити в таких умовах і не здатися потрібно мати велику мужність та бути загартованим. Те, що вони діти з одного боку рятує їх, адже нерозуміння всієї ситуації підтримує їх морально, проте з іншого боку, їхній вік та бешкетування приводить їх спочатку на полюс, а потім позбавляє приймача, запасів їжі та вкидає все в нові і нові небезпеки.

Все ж діти прекрасно справляються з виживанням в екстремальних умовах. Їхнім рушієм стає багато відомих чинників серед як і страх. Ця сильна емоція здатна як допомогти, так і заподіяти шкоду. Страх є природною реакцією на загрозу життя і здоров'я, причому однозначно сказати, що страх шкодить або сприяє виживанню не можна, все залежить від конкретної обстановки. У кожної людини поведінкова реакція на страх різна, і її можна умовно розділити на кілька типів - пасивний тип, активний і розумний. При пасивному типі при зустрічі з небезпекою людина впадає в ступор, робить безглузді рухи, іноді втрачає свідомість. У більшості випадків пасивний тип веде до загибелі, за винятком деяких ситуацій, наприклад, при зустрічі зі змією. Активний тип поведінки характерний миттєвою реакцією на небезпеку, наприклад, коли людина відскакує від падаючого каменю. В Такий тип виживання частіше корисний при одиночному виживанні, при колективному виживанні такий тип поведінки може бути небезпечний для інших членів групи, наприклад, коли, відскакуючи від небезпеки, людина може викликати каменепад або схід лавини. Активний тип проявляється і у потопаючих людей, які не усвідомлено хапаються і топлять інших заради свого виживання. Такий тип виживання ґрунтується на безумовних рефлексях. Розумний тип властивий підготовленим людям, здатних тверезо мислити в екстремальних умовах. Такі люди миттєво оцінюють ситуацію і приймають вірні рішення. При катастрофах, в слабо підготовлених групах має місце масова паніка, яка небезпечна своїм швидким наростанням. У згуртованих групах, де є чітка ієрархія і лідер, такі прояви паніки набагато нижче. Для зниження панічних настроїв лідер повинен роздавати чіткі вказівки кожному члену групи, щоб не було часу усвідомлювати тяжкість ситуації. Аудиторія може спостерігати за тим, як Джулі бере на себе відповідальність за менших братика і сестричку та фактично виконує роль лідера.

Дівчинка рятує їх у складні моменти часто покладаючись саме на страх. Яскравим є приклад, коли Іда та Сіндре хочуть погратися з ведмедем, не розуміючи до яких наслідків це може призвести. І саме страх Джулі перед звіром рятує їх від загибелі

При тривалому виживанні, коли перспективи не ясні, людина часто втрачає віру в порятунок, впадає в депресію, стає пасивним, хоча й виконує необхідну роботу, але без ініціативи. При подальшому розвитку такого депресивного стану можливі прояви істерик і спроб самогубства. Або навпаки людина може перебувати в постійному психічному напруженні, у нього виявляється надмірний страх за своє життя, страх перед тваринами і комахами, страх пиття води з водойм. Постійна психічна напруга швидко виснажує сили, призводить до зривів і допускаються помилок у поведінці. В цілому страх є певним обмежувачем, що не дає організму піддатися загибелі.

Адаптація дітей в новому середовищі

У фільмі «Операція «Арктика» однією з важливих ліній є пристосування дітей до нового оточення. З подій на початку стрічки стає зрозуміло, що сім'я постійно переїжджає з місця на місце через роботу батьків. Дітям складно сприймати черговий переїзд, але вони вже настільки звикли «жити на коробках», що ставляться поблажливо до батьків і пропонують мамі не розпаковувати складені речі, оскільки наступний переїзд не за горами. Спочатку настрої досить позитивний, проте потрапляючи разом з головними героями до школи, аудиторія розуміє наскільки діти непристосовані та як їм складно влитися в колектив. Особливо це стосується Джулі, яка відчуває себе невпевнено та самотньо. Іда та Сіндре одного віку, тому в будь-якому вони мають одне одного і постійно знаходяться, тоді як старша сестра почуває себе нерішуче та боязко в новому колективі.

Діти, змінюючи місце проживання занадто часто, не мають постійної опори і змушені формуватися, пристосовуючись до різних середовищ. У них немає постійних друзів, вони змушені адаптуватися до нових колективів, а такі речі завжди тягнуть за собою переживання. Постійні переїзди у юному віці - це стрес, який несе в собі особливе становлення особистості, тому батьки в такий період мають ставитися до своїх дітей з більшим розумінням та дещо особливо.

У процесі адаптації до нового колективу дитина в обов'язковому порядку повинна відчувати батьківську любов і турботу. Саме завдяки підтримці мами і тата дитина зможе відчувати впевненість у собі, що в подальшому допоможе їй подолати можливі «бар'єри» у спілкуванні з однолітками. Адже саме на данному етапі дитина усвідомлює, що все життя побудоване на чітко визначених законах, від яких відштовхуються всі люди. Виникає розуміння, що за репутацію в колективі потрібно боротися. В іншому випадку справитись з проблемами набагато складніше. Не варто заперечувати той факт, що в більшості випадків дане відкриття є несподіваним для дитини, так як батьки просто не готують своє дитя обставинами подібного роду.

Гамма емоцій, які стоять за труднощами адаптації в новому колективі, дуже широка: від тривоги, що дитину не приймуть, відчуття власної непотрібності, недоречності на новому місці до неусвідомленого страху побудови близьких стосунків. Підліток з одного боку вже досить свідомо особистість, щоб серйозно ставитися до друзів та їх вибору, з іншого - дуже ранима, болісно реагує на те, що його забувають і поступово викреслюють зі спілкування старі друзі. Через високу тривогу нейтральне ставлення до себе сприймається як вороже, що, звичайно, не тільки не допомагає, а, навпаки, ускладнює створення нових соціальних зв'язків.

Переїзд для сім'ї з дітьми - особливий випадок. Якщо для дорослих проблема зміни місця проживання сприймається як необхідність, з якою треба миритися або як перспективний крок у майбутнє, від якого потрібно очікувати великих переваг, ніж у минулому, переїзд для дітей - втрата друзів, обжитих районів, шкільних товаришів і взагалі «дому» в широкому сенсі слова. Вік від 3 до 15 років можна назвати найважчим періодом для переїздів: до 3 років дитина відносно легко розлучається зі «старим місцем

проживання», після 15 людина здатна сприйняти переїзд більш раціонально, дати самому собі деякі пояснення і причини тому, що сталося. Хоча ці цифри - знову ж таки статистично узагальнені дані, тим не менш, батькам дітей цього періоду слід звернути увагу на цей момент.

Взаємовідносини братів і сестер

Взаємовідносини між Джулі, Ідою та Сіндре створюють поле для обговорення стосунків між братами та сестрами у повсякденному житті та те, як роль у сім'ї впливає на майбутнє дитини. Основною тематикою є роль старшої дитини у сім'ї, відчуття відповідальності за менших братів-сестер та більша серйозність у порівнянні з однолітками. Джулі, потрапляючи в екстремальні умови, як раз і відіграє батьківську роль по відношенню до Іди та Сіндре.

Старшій дитині в сім'ї зазвичай більше за інших дітей властиві старанність, серйозність, сумлінність і честолюбство. Вона схильна брати на себе частину батьківських функцій, піклуючись про молодших братів і сестер, особливо у разі хвороби і втрати батьків. Він може відчувати себе відповідальним за сімейний добробут, продовження сімейних традицій і часто розвиває в собі лідерські якості. Народження наступної дитини призводить до позбавлення його виключної позиції у володінні любов'ю матері і часто супроводжується ревностями до суперника.

Акцент на високі досягнення робить старшу дитину більш серйозною, що прагне до досконалості, і менш схильною до ігор, ніж інші. Тому, досить поширеною проблемою старших дітей є тривога не виправдати чийсь очікування. Їм буває важко розслабитися і отримувати задоволення від життя.

Фрейд був першим серед психотерапевтів, хто помітив, що «положення дитини серед братів і сестер має величезне значення для всього його подальшого життя». Давно визнано, наприклад, що у старших дітей багато спільних характеристик, таких, як цілеспрямованість і якості лідера. Є схожі якості і в тих, хто народився середнім або молодшим.

Старші діти спочатку є єдиними дітьми в сім'ї. Потім, коли вони вже звикають до свого привілейованого становища у батьків, їх замінює новонароджений. Якщо такий зсув трапляється протягом перших п'яти років життя, старша дитина відчуває сильний шок. Після п'яти років дитина має вже своє місце у світі, крім сім'ї і є сформуваною, тому новонароджений на психологічному рівні становить для нього меншу загрозу.

Якщо друга дитина протилежної статі, негативні реакції першого не настільки драматичні; між ними менше прямого суперництва, тому характеристики старшої дитини, описані вище, менш виражені.

Якщо ж друга дитина тієї ж статі, що і перша, загроза старшому зростає. Це приводить до одного з поширених якостей старшої дитини в сім'ї: вона дуже прагне бути хорошою, щоб батьки продовжували любити її більше, ніж «наступника». Батьки, самі того не знаючи, підкріплюють це прагнення, кажучи старшому, що він (вона) старший і краще новонародженого, і тому важливіше, хоча немовля і вимагає такої великої уваги з їхнього боку. Батьки також чекають, що старша дитина буде прикладом для молодших – вона доросла - і допоможе їм дбати про маля.

В результаті у старших дітей зазвичай безліч батьківських якостей; вони вміють дбати і виховувати, часто здатні нести відповідальність і виконувати роль лідера. Більше половини президентів США були старшими синами в сім'ї, а двадцять один із двадцяти

трьох американських астронавтів були або старшими або єдиними дітьми. Це почуття відповідальності може стати і тягарем, тоді старші діти перетворюються в педантів і стають неспокійними, у них виникає враження, що їм не можна помилятися або розчарувати батьків або інших авторитетних людей. Якщо ступінь «успіху» у якійсь родині вимірювалася б у злочинах, старший був би лідером і в цьому. Наголос на високі досягнення змушує старших дітей бути більш напруженими, більш серйозними, більш стриманими і менш грайливими, ніж інші. Зазвичай вони наполегливо працюють і більш сумлінні у всьому, що роблять, хоча болісно реагують на критику.

Старші діти ототожнюють себе з батьками, вони свято шанують сімейні традиції і мораль для своїх молодших братів і сестер, а потім намагаються проводити їх в життя і далі. Вони стають такими непохитними, що не бажають допускати ніяких змін або компромісів. Частково через те, що вони самостійно прокладають собі дорогу в життя, а частково через свою стриманість і зайву серйозність, старші діти часто відчувають труднощі в придбанні друзів. Зазвичай у них буває один близький друг. Вони схильні чуйно реагувати на зневагу до себе і не прощають помилок іншим.

Стать і кількість молодших дітей у сім'ї грають дуже важливу роль в розвитку особистості старшого. Якщо всі молодші діти будуть протилежної статі, описані вище якості будуть значно пом'якшені. А якщо молодші будуть однієї статі зі старшою дитиною, а особливо, якщо їх буде двоє і більше, то ці якості значно посиляться.

Після перегляду стрічки запитайте аудиторію про їхні враження від фільму.

Питання для обговорення:

1. Чи доводилося вам коли-небудь переїжджати на нове місце?
2. Чи легко вам було адаптуватися в новому колективі?
3. Які ви можете дати поради однолітку, який збирається переїхати до іншого міста?
4. Чи приходив у ваш клас/компанію хтось новенький? Як ви його сприйняли?
5. Як ви можете оцінити поведінку Джулі в новій школі?
6. Чи намагалася вона якимось чином подружитися з новими однокласниками?
7. Чи потрапляли ви коли-небудь в якісь екстремальні умови?
8. Що ви можете сказати на рахунок дій вчинених на острові Джулі? Сіндре? Іди? Що робив кожен з них для порятунку та полегшення ситуації?
9. Чи можете ви поставити себе на місце дітей? Яким би чином діяли ви?
10. Чи зробила зробила Джулі щось, що здалося вам досить розумним і винахідливим і навпаки – даремним та безглуздим?
11. Чи знаєте ви психологічні фактори, які впливають на виживання в екстремальних умовах?
12. Які емоції рухають людиною в надскладних умовах?
13. Що ви можете порадити людині, яка має боротися за виживання в дикій природі?
14. Опишіть стосунки між Джулі, Ідою та Сіндре. Які у вас склалися враження від їхніх взаємовідносин?
15. Чи правильно роблять батьки, які перекладають частину піклування про менших дітей на своїх первістків?

КІНЕМАТОГРАФІЧНА СКЛАДОВА

Жанри кінематографу

КІНО - синтетичне мистецтво, яке поєднує в собі елементи літератури, театру, живопису, музики, хореографії тощо. У 20-40 роки 20 століття остаточно сформувались головні жанри художнього кіно. Велику роль у цьому зіграв попит споживачів кінопродукції, тому що кінематограф залежав від того, наскільки дохідними були кінострічки.

Жанр - це кут зору на предмет зображення в фільмі. Автор і глядачі як би домовляються дивитися на персонажів на їх вчинки, манери - певним чином або зверхньо, не надто серйозно (комедія, авантюрні жанри), або з співчутливою увагою розбираючись в людських проблемах (драма, кіноповість), або мало не схилившись перед героями (трагедія, епічна поема). Звідси - відповідні емоції: сміх, співпереживання, страх, захоплення. Звідси і певні властивості форми фільмів.

Загальноприйнятої класифікації жанрів у ігровому кіно не існує і сьогодні. Але основні жанри протягом багатьох десятиліть і донині не втратили своєї популярності.

Драма - специфіку жанру становлять сюжетність, конфліктність дії, велика кількість діалогів і монологів. Драми зображують в основному особисте життя людини і його гострий конфлікт з суспільством. При цьому акцент часто робиться на загальнолюдських протиріччях, втілених у поведінці і вчинках конкретних героїв фільму.

Комедія - фільми, головна мета яких розсмішити глядача, покращити настрій. Але комічне і сміх - не одне й те саме, не все смішне є комічним.

Мелодрама - цей жанр розкриває духовний і почуттєвий світ героїв в особливо яскравих емоційних ситуаціях, часто на основі контрастів: добро і зло, любов і ненависть тощо. **Детективний фільм** - жанр, здобутки якого незмінно містять ілюстрації злочинних діянь, що впливає за ними розслідування й визначення винних. У глядача, як правило, виникає бажання провести власне розслідування й висунути власну версію злочину.

Фантастичний фільм - жанр кінематографу, головним ідейно-естетичним налаштуванням якого є диктат уяви та фантазії над реальністю. Дія фільмів цього жанру відбувається в майбутньому, минулому або у "паралельному світі".

Фільм жахів - до цього жанру відносять фільми, які покликані налякати глядача, вселити почуття тривоги й страху, створити напружену атмосферу жаху або болісного очікування чогось жахливого.

Крупність планів

Першим, хто жорстко систематизував розподіл планів по крупності ще у 1920? був радянський режисер та теоретик кіно Лев Кулешов. Така потреба виникла у нього не випадково, а народилася в результаті тривалих спостережень за якістю, а точніше - за комфортністю сприйняття стику сусідніх кадрів різної крупності. Він запропонував розрізнити шість основних видів крупності планів.

Деталь. Око людини з бровою і частиною носа.

Крупний план. Обличчя людини на весь екран по вертикалі. Над головою і під підборіддям залишаються невеликі зазори між обличчям і рамкою кадру. За головою проглядаються плечі.

1-й середній план. Частина фігури людини, взята в рамку кадру, трохи вище пояса.

2-й середній план. Фігура людини по коліно.

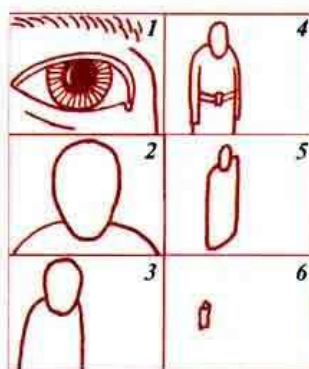
Загальний план. Людина знаходиться в рамці кадру так, що над його головою і під його ногами залишається невеликий простір до рамки.

Далекий план. Фігура людини в цьому випадку надзвичайно мала. Вона становить 1/7, 1/10 частина висоти кадру і менше.

Деление планов по крупности:
1 - деталь;
2 - крупный;
3 - первый средний;
4 - второй средний;
5 - общий;
6 - дальний.

Про існування такого поділу за крупністю знають одиниці. У режисерських сценаріях зазвичай вживається розподіл на «великий», «середній» і «загальний».

Але для вибору монтажного рішення сцени, для точного визначення її стилістичного рішення, для забезпечення комфортності сприйняття стику кадрів необхідно враховувати обов'язково всі шість.

Всі шість потрібні для пояснення принципів монтажу кадрів. В арсеналі працівників кіно і телебачення є ще два види крупності планів: мікро і макро.

У просвітницькому екранному творчості вони зустрічаються досить часто. Ці терміни застосовуються для позначення крупності при проведенні спецзйомок. Мікро - це план, знятий через мікроскоп, коли об'єкт не можна побачити неозброєним оком.

Так знімаються мікроорганізми, бактерії, інфузорії і т.д. Макро - це як би проміжна крупність плану між деталлю і мікрофільмування.

З наукової точки зору цей термін неточний. (Макро позначає великі скупчення або охоплення дуже великих просторів). Але в побуті професіоналів кіно він утвердився як план, знятий через збільшувальне скло або із застосуванням лінз насадок, що дозволяють зняти, наприклад, очі метелики або «підковану блоху».

На цьому поясненні розуміння крупності планів закінчується, проте лише цього не досить. Потрібно розуміти відносно чого визначається крупність планів

Лев Кулешов еталоном крупності, єдиною мірою масштабу зображення об'єкта в кадрі, вибрав головний об'єкт мистецтва - людину. Саме вона стала одиницею виміру масштабу в будь-якому кадрі.

Кадр, який охоплює рамкою предмет, що знімають, в розмірі трохи більшому від людського обличчя, завжди буде називатися «великим». Якщо в рамці кадру виявиться об'єкт або його частина, що перевищує людський зріст, такий план по крупності назвуть «загальним».

Завдяки єдиному стандарту, розмір робочого поля знімального простору, названий, скажімо, «середнім планом», не змінюється і не може змінюватися в залежності від самого об'єкту, що знімається.

Після перегляду стрічки запитайте аудиторію про їхні враження від фільму.

Питання для обговорення:

1. Поясніть, що таке жанр фільму?
2. Які жанри фільму ви знаєте?
3. До якого жанру належить фільм «Операція «Арктика»?
4. Наведіть приклади фільмів різних жанрів: драма, комедія, фантастика, пригодницький, бойовик, детектив.
5. Як ви гадаєте, які жанри фільми найпопулярніші? Чому?
6. Чи є у вас улюблений жанр? Чому саме він?
7. Спробуйте підібрати жанр фільму виходячи лише зі слів, що відображають його сюжет:
  - Сім'я Переїзд Нова школа Стосунки між батьками і дітьми
  - Чоловік Лиходій Літак Вибухівка
  - Злочин Загадка Слідчий Інтрига
  - Хлопець Дівчина Вечірка Квіти Прогулянка
  - Друзі Подорож Небезпека Хеппі-енд
8. Спробуйте дати визначення поняттю крупність плану?
9. Як ви гадаєте для чого було введено дане поняття?
10. Чи знаєте ви, який існує розподіл за крупністю планів?
11. Які плани ви бачите на запропонованих зображеннях?

ПЕДАГОГІЧНА СКЛАДОВА

На уроці *географії та історії* з учнями *середньої та старшої школи* можна обговорити країни Скандинавії.

Скандинавія - це узагальнена назва цілого культурно-історичного регіону, розташований в північній частині Європи, з центром на Скандинавському півострові. Це не якийсь політичне об'єднання, або союз, поняття Скандинавія об'єднує кілька абсолютно незалежних і самостійних держав.

Загальноприйнято, що Скандинавія об'єднує *Данію, Швецію і Норвегію*, однак сюди слід додати ще й *Фінляндію з Ісландією*, а також прекрасні *Фарерські острови*.

Сьогодні Фінляндія, Данія і Швеція входять до складу Євросоюзу, а ось Ісландія і Норвегія вирішили в нього не вступати. Однак, незважаючи на це, тільки в одній з перерахованих вище країн - Фінляндії – в обігу євро, в той час як в інших скандинавських державах в якості офіційних грошових одиниць використовують національні крони.

Скандинавський півострів, витягнувся майже на 2000 кілометрів – найбільший у Європі. Його рельєф склався при відступі і таненні льодовика. З південного заходу на північний схід простягаються масиви Скандинавських гір. Гранітні скелі голі, але деякі з них покриті вічними снігами і льодовиками. Гори Скандинавії густою мережею прорізани короткими, але багатоводними і швидкими ріками з частими порогами і водоспадами. На схід Скандинавські гори поступово знижуються. Пагорби Північної Швеції нахилені на південь і східками спускаються до Ботнічної затоки.

Лише південний край Скандинавського півострова - Сконе - рівнинна, з родючими ґрунтами. Її перетинають невисокі скелясті гряди. Половину всієї площі Скандинавського півострова займають ліси. Але в давнину ними була покрита більша частина території обох півостровів.

Скандинавські гори різко ділять півострів на дві кліматичні зони. На півночі клімат полярний, суворий протягом цілого року, на заході - помірний, океанічний; клімат Норвегії та Швеції більш м'який, ніж в інших країнах, розташованих у тих самих широтах. Рясні опади, зима м'яка, літо прохолодне. Східна частина півострова захищена від західних вітрів горами. Клімат тут континентальний: зима холодніша, літо більш тепле, причому в давнину ці відмінності були відчутніші, ніж нині. Але клімат Середньої Швеції пом'якшується під впливом великих озер - Венерн, Меларен, Веттерн та ін.

На півночі Європи проживали «північні люди» – нормани. Це були пращури нинішніх норвежців, датчан, шведів та ісландців. У Західній Європі їх називали вікінгами, на Русі – варягами. Північну Європу не назвеш райським куточком: клімат там холодний, умови життя суворі. Ліси та скелясті гори унеможливлювали процвітання землеробства. Нормани – а їх налічувалося небагато, й жили вони розкидано, окремими хуторами – більше займалися мисливством, рибальством і скотарством. О кінці III- початку IX ст. Західна Європа нічого не знала про норманів, а коли довідалася про них, то гірко пошкодувала, що це знайомство взагалі відбулося. Річ у тім, що вона стала жертвою їх спустошливих воєнних походів, які тривали впродовж IX-XI ст. Саме учасників цих походів західні європейці й називали вікінгами.

Наприкінці IX ст. вікінги з Норвегії поселилися на великому безлюдному острові. Вони назвали його «Країною криги» – *Ісландією*. Клімат в Ісландії був надто суворий для

землеробства, але наявність чудових луків дозволяла випасати худобу. Невдовзі все узбережжя Ісландії рясніло хуторами колоністів-вікінгів.

Ісландці лише в 1000 р. прилучилися до віри Христової, а до того були язичниками. Впродовж IX-XIII ст. у них не існувало ні державної влади, ні армії (в ній жителі острівної країни не мали потреби). Всі проблеми внутрішнього життя розглядало народне віче – щорічні зібрання хуторян.

У житті ж норманів Скандинавії зміни були помітнішими. Завдяки воєнним походам, які з XI ст. організовувалися дедалі рідше, конунги та їх наближені збагачувалися, впливи їх зростали. Зрештою, в Скандинавії поступово виникли держави норманів – *Датське, Норвезьке та Шведське королівства*.

У Данії держава утворилася в X ст., коли король датчан Гаральд Синьозубий привів до покори місцеву знать. У сусідній Норвегії королівська влада посилилася в XI ст., однак там утворення держави відбувалося зі скрипом. Коли королівська влада для свого зміцнення запровадила в країні християнство, людність стала на захист язичництва й давніх вольностей і вбила монарха. Скориставшись безладдям у Норвезькому королівстві, його тимчасово захопили датчани. В Швеції спершу виникли дві окремі держави, на півночі та півдні країни, але в XI ст. вони злилися в одну.

Народи Скандинавії, особливо датчани та шведи, не забували, що в їх жилах тече кров вікінгів. Вони раз-у-раз виявляли войовничість. Так, датчани на початку XI ст. тимчасово підкорили Англію, Норвегію та частину Швеції. В XII ст. вони заходилися насильно хрестити балтійських і поморських слов'ян, а в XIII ст. захопили Північну Естонію та ряд німецьких територій. Зрештою, союз міст Ганзи прогнав їх з північнонімецьких земель. Шведська воєнна знать захопила в середині XIII ст. частину Фінляндії. Вона спробувала заволодіти землями в гирлі Неви, проте зазнала нищівної поразки в Невській битві (1240 р.) від руських дружинників.

Наприкінці XIV ст. Данія, Норвегія та Швеція об'єдналися в одну державу. Проте це не був союз рівних, у ньому намагалася верховодити сильніша Данія, тому він, зрештою, розпався.

Суспільство в Скандинавських країнах було організоване дещо по-іншому, ніж у західноєвропейських. Більшість селян панщини не відбувала, а платила чинш продуктами. Селяни були захищені від свавілля феодалів законом, їм дозволялося звертатися до суду, навіть носити зброю. Селяни працювали не стільки на феодалів, скільки на королівську владу, яка обкладала їх податками.

Запитання для обговорення:

1. Які країни входять у Скандинавський регіон?
2. Коли і як виникли скандинавські держави? Яка скандинавська держава виникла першою?
3. Який клімат в Скандинавських країнах?
4. Що спільного та різного у країн Скандинавського регіону?
5. Хто такі вікінги?
6. Як на Русі називали норманів?
7. Розкажіть про життя та побут норманів.
8. Чи можна стверджувати, що походи норманів сприяли утворенню феодального ладу в Європі?

На уроці *екології* з учнями *старшої школи* можна обговорити проблему глобального потепління.

Є показовою сцена на початку фільму «Операція «Арктика», в якій ми бачимо сім'ю полярних ведмежат, які можуть померти від голоду якщо море не замерзне. Адже тільки в цьому разі їх стривожена мати матиме змогу дістатися до материка, де вона зможе полювати. Цей приклад не є вичерпним. Глобальне потепління – одна з найгостріших проблем сьогоденної екології.

Підвищення температури може викликати цілу низку таких явищ як підвищення рівня моря та зміни в локальних кліматичних умовах, що, в свою чергу, може негативно вплинути на соціально-економічний розвиток багатьох країн. Нема сумніву в тому, що глобальне потепління може викликати непередбачені зміни в довкіллі. Навіть незначна зміна складових радіаційного балансу може спричинити зміни напрямків вітру та течій океану, що сильно змінить існуючі кліматичні умови і може привести до непередбачених наслідків. В результаті цього населенню Землі та більшості її екосистем може бути заподіяно непоправної шкоди.

Вміст парникових газів в атмосфері буде продовжувати рости, то наприкінці XXI сторіччя середньорічні температури збільшаться на 1,4 - 5,8 градуси Цельсія. При цьому рівень світового океану підніметься на декілька десятків сантиметрів - не стільки внаслідок розтавання полярного льоду, а скільки внаслідок теплового розширення верхнього прогрітого шару. Частина приморських країн може повністю зникнути в морі.

В Єгипті результати досліджень показали, що внаслідок підвищення рівня моря на 1 метр буде затоплено регіон, в якому зараз проживає 15% населення країни і виробляється 16% продовольства.

Однак глобальне потепління створить проблеми не тільки жителям приморських країн. Підвищення середньої світової температури усього лише на кілька градусів може призвести до величезних змін у кліматі планети. Це буде означати зсув всіх кліматичних зон від екватору до полюсів: південна частина тундри заросте тайгою, на півдні сьогodнішньої тайги виростуть широколисті ліси. І людям, і тваринам прийдеться привикати до нового клімату.

Значно зросте ерозія ґрунту, почастишають зсуви земель, затоплення прибережних земель, збільшиться кількість збитково зволжених земель. Збільшиться ризик виникнення таких стихійних лих як циклони, посухи, пожежі, повені, урагани. Відомо, що кількість стихійних лих на нашій планеті протягом 80-х років XX століття збільшилась вдвічі порівняно з 70-ми роками. У сільському господарстві зросте необхідність у іригаційних заходах, зміниться врожайність і якісний склад культур, а це, у свою чергу, позначиться на тваринництві. В енергетичному секторі найбільш уразливою буде гідроенергетика.

Почнуть масово розмножуватися кровососні комахи та шкідники лісу. Багато тропічних та субтропічних видів комах розповсюдяться на північ і разом з ними будуть розповсюджуватись хвороби, які вони можуть переносити – малярія, тропічні вірусні лихоманки і т.п.

Також можливі різкі відхилення температури в обидві сторони від середньої. Наприклад, в Києві в січні буде більше днів з температурою 25 градусів морозу, а також з температурою вище 0 градусів. Те ж саме буде спостерігатися з опадами, вітрами і т.п. – зміняться не стільки середні їх величини, скільки відхилення від них.

Збільшення промислових викидів та викидів від автотранспорту, крім посилення парникового ефекту, дедалі погіршує якість повітря у містах. Це пагубно впливає на здоров'я людей: зростає кількість захворювань дихальних шляхів, серцево-судинної системи та онкологічних захворювань. Також, ці викиди прискорюють руйнування будівель, корозії металевих конструкцій.

Вплив зміни клімату на здоров'я людей буде найбільш відчутним у країнах Африки, Азії та Південної Америки, через слабку економіку ці країни не зможуть ефективно долати наслідки глобального потепління. Може значно збільшитися кількість екологічних біженців з цих країн.

Досліджено, що потепління на планеті не буде рівномірним. Потепління буде найбільшим на полюсах (у 2-3 рази більше середнього) та найменшим у тропіках (50-75% від середнього рівня). На сьогоднішній день прогнози зміни температури на регіональному рівні мають високу ступінь невизначеності.

Як же вирішувати проблему глобального потепління ?

-Необхідно зменшувати кількість викидів і збільшувати кількість поглиначів парникових газів.

-Найкращими поглиначами парникових газів є біомаса (ліси) та океан.

-Коли ми спалюємо ліси, ми не тільки збільшуємо викиди CO₂, CH₄, а й зменшуємо кількість природних поглиначів, таких, як ліс. Знищення лісів негативно впливає на обидва процеси: поглинання і викиди.

Для України глобальне потепління вже має свої наслідки, Уже зараз можна помітити, що зими у середніх широтах Північної півкулі дедалі стають теплішими, "гнилими", і наступають "не календарно" пізно, а літо часто буває вологе. Ми вже практично забули, що таке справжня зима. Лише кінець січня нагадав, у яких широтах живемо.

Періоди так званого міжсезоння стають більшими: весна настає дуже повільно і тягнеться до середини червня, а осінь так само довго не поступається зимі. Ця зима в Україні принесла чимало сюрпризів із майже щотижневою різкою зміною погоди.

Зміна кліматичних умов спричинила також відповідні наслідки у сільському господарстві. Рання весна призводить до напруження у підготовці агротехніки та проведенні польових робіт, що потребує уточнення оптимальних строків сівби ранніх ярових культур. Зниження температури повітря у літні місяці обумовлює збільшення періоду дозрівання теплолюбивих культур. Внаслідок цього строки досягання врожаю та його збирання щороку запізнюються.

Запитання для обговорення:

1. Чим загрожує проблема глобального потепління?
2. Як вирішити цю проблему?
3. Що таке парникові гази? Як вони опиняються в атмосфері, чому сприяють підвищенню температури повітря?
4. Чи можна на сучасному етапі розвитку цивілізації повністю відмовитися від шкідливих промислових технологій?
5. Як поєднати науково-технічний прогрес і охорону природного середовища?
6. Що очікує Україну в результаті глобального потепління?

Фільм може стати у пригоді на уроці *основ здоров'я*, оскільки він піднімає питання можливостей нашого тіла в екстремальних умовах виживання. З учнями можна поговорити про людське тіло в умовах постійного стресу, голоду та вмінь адаптуватися, посилаючись на нижче подану інформацію.

Потрапивши у надскладні умови виживання, людиною рухають певні чинники, які ведуть її до виживання. Це різні фактори серед яких біль, спрага, холод, спека, голод, перевтома, стрес. **Біль** є захисною реакцією на зовнішній вплив на організм, при чому людина спроможна впоратися з дуже сильними больовими відчуттями, сконцентрувавшись на цілі виживання. **Голод** - це один з вагомих чинників виживання в екстремальній ситуації. При повному голодуванні, коли поживні речовини і калорії зовсім не надходять в організм, але є запаси води, організм переходить на споживання внутрішніх ресурсів - білок в м'язах, жировий прошарок, глікоген в печінці і м'язів. Для підтримки життєдіяльності організму необхідно 1 ккал на годину на один кілограм ваги, що становить 70 ккал / год для всього організму людини, що важить, наприклад, 70 кг. За добу буде потрібно 1700 ккал. При таких енерговитратах нашого запасу має вистачити на 37-40 діб. Вражаюча цифра, але це в режимі абсолютного спокою, коли ви навіть в туалет не повинні вставати, будь-які рухи будуть нещадно скорочувати ваш запас енергії. Потрапивши в екстремальні умови в дикій природі, людині необхідно проробляти необхідну фізичну роботу, нести чергування в таборі, будувати притулок для захисту від негоди. Також вносять свій внесок такі фактори виживання, як стрес, страх, почуття самотності. Будь-які моральні переживання також вимагають своїх калорій. Голодний, ослаблений чоловік більше схильний до хвороб, йому складніше зігрітися. У сукупності всі ці фактори скорочують той період часу, на який вистачить нашого запасу калорій до 20-25 днів при розумному підході. Також на цей показник впливає стать і вік людини. Літні люди легше переносять голод за рахунок більш низького обміну речовин. У молодих людей він на 18-20% вище. Жінки краще переносять голод, ніж чоловіки. Так, першими вмирають юнаки віком 14-18 років, далі молоді чоловіки, потім дівчатка, жінки і найдовше без їжі можуть залишатися люди похилого віку. Це статистика блокади Ленінграда. Варто відзначити, що це тільки усереднені показники. Навіть у людей схожої комплекції, статі і віку різні потреби в калоріях. Втрата 30-40% початкової ваги, як правило, веде до загибелі людини. Основні стадії голодування в умовах автономного перебування. Початковий період триває 2-4 дні, і характеризується дуже сильним почуттям голоду, відчуттям нудоти і запаморочень. Постійні думки про їжу. У цей період кожен день організм втрачає близько 1 кг ваги. Далі почуття голоду знижується, підвищується дратівливість, апатія, сонливість, погіршується сон. Голод, як фактор, що сильно впливає на виживання людини, як правило, рідко є причиною загибелі людини. Голод підсилює дію інших факторів. Статистика таких випадків говорить, що люди в екстремальних природних умовах часто вмирали, маючи достатній запас їжі. Висновок: якщо у вас немає запасу їжі та / або місцевість, на якій ви знаходитесь, не дозволяє здобути їжу, але пошуки вас ведуться, краще дотримуватися пасивної тактики виживання, не відходити на далекі відстані від табору, економити свої енергоресурси, більше лежати, виконувати тільки саму необхідну фізичну роботу. Загалом співвідносити витрачену енергію з користю скоєних дій і пам'ятати, що кожна калорія на рахунок.

Наступним чинником виживання в природних умовах є **спека**. Людський організм майже на 80% складається з води, при цьому кістки на 25%, а мозок на 80%, тому він першим страждає від браку води в організмі. Для організму необхідно дотримувати правильний режим водоспоживання - надлишок води навантажує серце, нирки, вививає з організму солі. Нестача води призводить до зниження ваги, занепаду сил, загустінню крові, за рахунок чого навантажується серце, оскільки йому складно прокачувати густу кров по судинах. Оскільки мозок є найважливішим органом, і при цьому чутливим до втрати води, при її недоліку він починає всмоктувати рідину з клітин. До 5% рідини, висмоктаних з клітин, проходить без наслідків для організму, а 15% вже призводить до

можливої загибелі організму. Тому нестача води, як фактор виживання, набагато небезпечніше, ніж брак їжі. У нормальних температурних умовах норма споживаної води складає 2,5-3л на добу разом з чаєм, соками, супами і т.д. Однією з ознак нестачі води є зменшення слиновиділення, причому, поява початкового почуття нерідко сприймається як сильна спрага, хоча зневоднення ще немає. Людина починає багато пити води, що в сукупності з фізичними навантаженнями призводить до сильного потовиділення, що призводить до ще більшого виведенню рідини з організму, що знову приводить до необхідності пити воду. Зрідка цей процес супроводжується слабкістю і занепадом сил. Якщо доводиться виконувати фізичну роботу в жарких умовах, пийте воду невеликими ковтками через невеликі проміжки часу, оскільки вода засвоюється тільки через 10-15 хвилин, поки не надійде в шлунок. Іноді можна посмоктати кислий льодяник, який викличе слиновиділення, а це в свою чергу знизить відчуття спраги. При посиленому потовиділенні відбувається активне вимивання солей з організму, для чого необхідно пити злегка підсолону воду з розрахунку 0,5 -1 г солі на 1 літр води. Виживання в спекотній пустелі по складності перевищує виживання в Заполяр'ї, оскільки для захисту від холоду людина володіє декількома способами - укриття, теплий одяг, калорійна їжа, обігрів. У пустелі ж головним чинником виживання є наявність води.

Холод є ще одним фактором, що впливає на виживання. За статистикою 10-15% туристів гинуть від холоду. При захисті від холоду важливо враховувати не тільки саму температуру повітря, але і вологість повітря і швидкість вітру. У районах з низькими температурами і сухим повітрям морози переносяться значно легше, ніж у приморських краях, де вологість повітря вище. Але найбільший внесок у сприйняття низьких температур вносить вітер. Наприклад, при температурі повітря -3°C і швидкості вітру 10 м / с сумарний вплив на організм буде, як якби температура була -20°C . При такій же швидкості вітру і -10°C сумарний вплив буде -30°C . При -15°C вплив буде -36°C , а при -25°C такий же швидкості вітру буде -50°C . При вітрі 18 м / с і температурі повітря -45°C вплив на організм буде, як при -90°C . Тому виживання в місцевостях з низькими температурами вимагає негайну споруду хорошого укриття від вітру і холоду, оскільки час життя при сильному вітрі може становити не більше кількох годин. Теплий одяг здатна захистити від холоду на строк, достатній для побудови укриття. При цьому краще одягатися за принципом багат шаровості. Між шарами одягу виходить повітряний прошарок, тому 2-3 тонких светри гріють набагато краще, ніж один товстий. Також необхідно берегти взуття, оскільки 9 з 10 обморожень припадає на кінцівки. При будівлі укриттів від холоду слід керуватися здоровим глуздом - укриття повинно максимально утримувати тепло. Наприклад, цій умові відповідають укриття зі снігу, який за рахунок своєї пористої структури є хорошим тепло ізолятором.

Завдання: розділіть дітей на команди по 4-5 чоловік; опишіть умови, в які вони потрапили (пустеля, засніжені гори, джунглі, сибірський ліс, тропічний острів тощо) та предмети, які у них є (одяг, мотузка, аптечка, ніж, валіза, жіноча сумочка тощо) Попросіть дітей скласти план дій по а) пасивному очікуванні порятунку; б) самостійному пошуку шляхів повернення додому.

ІСТОРИЧНА СКЛАДОВА

Кінофільм «Операція «Арктика» знятий за мотивами одноіменного роману Лейфа Хамре – норвезького письменника та офіцера.

Він навчався у Державній Академії мистецтв в Осло. Хамре навчився пілотажу на «Малій Норвегії» в Канаді, і був нагороджений за військові досягнення. Після війни Хамре зробив кар'єру в обороні, керував польотами, в тому числі ВВС служби вертольота. Він вийшов у відставку в званні підполковника в 1974 році.

Між 1957 і 1978 автор Хамре шість книг для дітей і молоді. В основі всіх книг покладені історії про виживання в екстремальних умовах та стресових ситуаціях. Книги базуються на драматична дія і розказані у формі документальної оповіді. Вони були дуже популярні, і переведені на 19 мов світу. П'ять із шести книг були нагороджені Міністерством

Твори Лейф Хамре мають здоровий, позитивний погляд на повсякдення людини, це ніби тихе нагадування про те, що життя досить захоплююче і його є чим заповнити.

Стрічка знята на основі роману письменника побачила світ у 2001 році на кінофестивалі «Санденс». Створення кінофестивалю Сполучених Штатів у Солт-Лейк-Сіті в 1978 році було ініціативою кінокомісії штату Юта. Це відбулося задля мети висвітлити активи штату в якості майданчику для виробництва фільмів. Після концентрації своїх зусиль на ретроспективах, обговореннях центральних подій, проведення програми спонсорства загальнонаціонального конкурсу для нових незалежних фільмів впродовж трьох років, подія переміщується до Парк-Сіті у 1981 році. Тоді починаються пошуки більш вищого профілю. У 1985 році фестиваль був придбаний актором Робертом Редфордом і чотирирічним інститутом Санденс, який був створений також Редфордом, щоб сприяти розвитку «інді» кіновиробництва поза системою Голлівуду. Перейменована на кінофестиваль Санденс у 1989 році, подія стала популярною у медіа, а також розвинута в якості вітрини із широким спектром незалежних і міжнародних кінопроектів.

Запитання для обговорення:

1. Чи хотіли б ви прочитати роман, покладений в основу стрічки «Операція «Арктика»? Чому?
2. Які ви знаєте фільми, зняті на основі літературних творів?
3. Чи є книга, екранізацію якої ви б хотіли побачити або зняти самостійно?
4. Що таке кінофестиваль? Для чого створюють кінофестивалі?
5. Які світові та українські кінофестивалі ви знаєте?
6. Чи відвідували ви коли-небудь кінофестивалі?
7. У чому полягає особливість фільмів, які показуються на фестивалях?

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА РЕКОМЕНДОВАНИХ ПОСИЛАНЬ:

- <http://www.hollywoodreporter.com/review/operation-arctic-operasjon-arktis-sundance-768848>
- <http://dvd-magazine.eu/dvd/operation-arktis/>
- <http://www.filmtekercs.hu/kritikak/menteni-a-menthetetlen-sarkkori-mentoexpedicio>
- http://www.imdb.com/title/tt3239928/?ref_=ttexrv_exrv_tt
- http://beclan.org/emergency/faktori_vizhivannja_v_ekstremalnih_.htm
- <http://fidem.spb.ru/detskiy-psyholog/perezd-dlya-rebenka/>